

IOANNIS MANAR

DI FERRARIENSIS MEDICI, EPISTOLARVM MEDICINALIVM LIBER PRIMVS.

EPIST. I. ad Florianum Montinum, uirum doctissimum, in qua excusat se de horum librorum æditione.

10 **M**ULTOS futuros esse arbitror, qui meam hanc Epistolaram medicinalium æditionem adeò nò probent, ut etiam ualde reprehendant: partim, quia in uniuersum eos dānent, quicumq; noui aliquid post tot, tamq; celebres autores moliri hoc tempore audent. Superfluum enim esse, ea scribere, quæ sint scripta. Temerarium, putare se uidere, quæ oculatissimi illi non uiderint. partim quod hanc operam, ut in quibusdam artibus fortè tolerēt, in medicina tamen nullo pacto admittent, ut quæ diuturnitati temporis, & antiquorum
20 obseruationibus, longissimæq; experientia innitatur, & quasi diuina beneficentia selectis quibusdam hominibus sit condonata. Nec deerunt alij, qui me insolentia insimulent, quod nouus homo, & uix intra proprios lares (ut dici solet) cognitus, audeam cōtra eos insurgere, qui autoritatem sibi iam multis annorum seculis præscripserunt. Damnabunt pleriq; stylum: aliqui tāquam minus, aliqui tanquam nimis exquisitum culpabunt. Nonnulli docendū modum per epistolas, ceu in medicina non usitatum. Alij ut cætera ferant, hoc certe uitio dabunt, quod nominis aucupandi gratia, res tam exigui momenti inuulgādas, uel ipsemet curauerim, uel permiserim. Ego (ut multis simul respondeam) rem, si ullo unquam tempore, in primis nostro seculo summè necessariam puto, hac in arte scribere, eaq; ingenuitate &
30 audacia, ut ueritate præ oculis habita, neq; autoritatis, neq; antiquitatis, propter mille etiam annos, ulla ratio habeatur. Ex ignauia enim, & nimia in seniores obseruantia factum esse cognosco, cur hætenus non solum nihil arti à nostratibus sit adiectum, sed & prisorum commentaria sine delectu ueluti oracula suscepta sint: licet quādoq; ita fœda & barbara, ut intelligi non possint: ita mendosa, ut quiduis aliud potius significant, quàm quod autores uoluerint. Vnde factum est, ut ea pro arbitrio quisque ad proprium dogma trahat, unaq; pro alia regula, uno pro alio remedio, & sæpe pro salubri mortifero, magno cum humana uita discrimine utatur. Nec tantum à uulgaribus & sequioris generis medicis hoc peccatum est, sed & ab his qui primæ notæ atq; autoritatis apud primates & reges fuerunt. Quis enim ex
40 titit superioribus abhinc annis plus minus quadraginta, qui tum uulgata illa Hippocratis opera, cum Galeni expositione, & libello qui Ars medicinalis inscribitur, uno uolumine comprehensa, cui Articulae nomen indiderunt, instar Mosaicarum tabularū non coluerit? In quibus tamen innumerabiles esse errores, ex nouis modo interpretationibus & aperte iam patet, & paulò post euentissime manifestabitur. Quis Auicēnam ceu cœleste numen non adorauit? in cuius tamen libro præter densam caliginem, infinitum esse ambagum chaos, & cōmentaria quædam nuper (ut audio) de Auicennæ erroribus ædita, & alia non multo post ædenda, luce clarius (bonis tamen oculis) demonstrabunt. Quis Serapionis aggregationes, in simplicium medicamentorum & figuris & uiribus dignoscendis, Mathiamq; uere Syluaticum, in eorum & aliarum rerum medicinalium nominibus exponēdis, non

Annella.

Auicenna isofia.

Id hodie præstat academia Florentina.

*Mesue
viii.*

est summopere ueneratus: in quibus tot ferè esse errata quot uerba, & Dioscoridis nouæ castigationes, & nostræ aliquot epistolæ palàm faciunt. Sed ut Galeni, Haliabatis, Razis uolumina præteream, quorum non adeò frequens usus, nõnne Ioannes cognomento Mesue, tantæ & extitit & adhuc extat apud multos existimationis, ut nonnulli magnæ autoritatis medici suum appellare euāgelistam non sint ueriti: cuius librum, præter multa Sibyllæ folijs obscuriora, quædam aperte falsa continere, nostræ in eum marginales annotationes ostendunt. Quod si quis fortè non credit, librum eius aperiat, primaq; statim pagina me non falsum dicere, nisi penitus careat iudicio, manifestissime cognosceret: ubi scribit, non ideo purgatorium medicamentum, humorem certum purgare, quia sit ei simile. In quo dicto aperte Galeno 10
no contradicit libro tertio de simplicibus medicamentis dicenti, purgatoria medicina esse attractis humoribus similia, sed fortiora aliquo modo: & propterea trahere, non trahi. Per quæ uerba argumentatio diluitur, quam subobscure Mesuas innuit: Si similitudo, inquit, causa esset, quare medicamentum humorem traheret: ita humor traheret medicinam, sicuti medicina humorem. Huic enim occurrens Galenus, rationem reddit, quare cum duo sint similia, hoc potius trahat, illud trahatur: id scilicet eorum trahere dicens, quod sit potentius: illud uero trahi, quod sit imbecillius. Quare si Mesuas à Galeno prudens & sciens recessit, debuit utique uel sententiam eius refellere, uel nouam contrà argumentationem excogitare. Crederim ego facilius Mesuen locum eum non uidisse: quando & alijs in locis se Galeni 20
libros uel non uidisse, uel conuenter euoluisse palàm prodit: ut cap. de centauro, ubi maius cum minore confundit, & minus omni in re præfert: cum tamen multis in rebus, maius à Galeno celebretur, & minoris radix penitus dicatur inutilis, radix autem illius in multis cõmendetur. Porrò de manna & sena quædam adscribit Galeno, quæ ille ne somniauit quidem. Picram & Calaminthes antidotum non bene ex eiusdem sententia describit, Medicamen de acetosis uocatum, & quædam tripheram, quasi Galeni, recitat: quas eius non esse, faufel, sandali, camphora, been, ambra & moschus ostendunt, illius temporibus incognita. Multa similia possem afferre, per quæ non bonus Galenicus, sed nonnulla potius notanda, per quæ non bonus medicus conuincitur: quale est illud: Aloën aperire uenas, & sanguinem 30
ciere: cum, ut Plinium taceam, Dioscorides, Galenus, ratio & experientia contestentur, quod sanguinem undequaq; fluentem sistat, etiã si per screatum emitatur: quare si aliquando sedis uenas aperire uidetur, ex accidenti hoc fit, quoniam excrementa acriora agentia ad ea loca mouet, quæ uenas recludunt: sicuti ab alijs quoque fieri medicinis scribit Galenus aphorismo 47. lib. 6. Mixtam item mellis minus purgare ait: cuius contrarium scribit Galenus, & ratione ac experientia est comprobatum. Verum hæc non propria eius errata, sed Auicennæ potius, quem est sequutus. In rheo uero barbarico cauere operæ precium est, ne ipsum sequentes, ad decem usque drachmas semel demus, quod nonnulli peccantes ad extremum periculum ægrotantes deduxerunt. Sed Dioscoridi & Auicennæ potius accedentes, non transcendamus duas drachmas: sicuti nec de epithymo plus quinque, uel ad summum sex dabis, & hoc paucis: dante interim ipso septem drachmas pulueris, & decocti drachmas uiginti. Tum capnij, quam fumariam, uel terræ fumum dicunt, nisi supra duas, quas idem Mesuas iubet, uncias dederimus, nullam purgationem consequemur. Scammonij etiam ultra duodecim grana dare, non est cur ob eius autoritatem uereamur, cum à Dioscoride ad quatuor usque obolos accedat, & nostro tempore in Italia multi scrupulum integrum sine noxa biberunt. Apud Sarmatas uero & Turcas modus etiam Dioscoridis tutò longe exceditur. In Polypodio quoque eius sententiæ standum non est: siquidem integra uncia per se parum purgat, cum ille quatuor aureos non transeat, Eupatorium, quod ipse pingit, tam 40
est simile

*Cap. Mesue
de centauro*

*Aloën nõn aperit
uit uenas*

*Rhei barbarici
dosis.
Epithymi.
Capnij.
Scammonij.*

*Polypodij.
Eupatorii*

est simile uero, quàm centaurij folia canabinis, & subluteus color albo. Nullus quoque antiquorum, uim huic adscribit purgandi: imò Dioscorides potam ex uino dyfenterix dicit opitulari. Iam quid per turbidum intellexerit, difficile est diuinare. Neque enim cum Serapione conuenit, tripolium intelligente: nec cum Dioscoride, radicem pityusæ sic uocante: folio enim hæc pini, illud isatidis constat, non ferula. Sed neque id pingere uidetur quod passim in officinis nunc pro turbido uenditur: siquidem, ut à fide dignis intellexi, ex planta illud accipitur, quæ folio myrti constat. Alia permulta possem addere, sed satis hæc sunt ad eius auctoritatem conuolendam: atque ut id demum constet, ad extirpandos receptos errores, necessarium esse libros non solum cudere, sed etiam in lucem ædere: cum paria sint, nihil scribere, uel quæ scripseris domi premere: nulliusque nomini quantum ueritati deferendum: quãdo & Galenus Hippocratem, erga quem summopere afficiebatur, nonnunquam perstringit. Modus autem hic scribendi per epistolas, præter id quod uisari uix potest, interpellantibus amicis, non est nouus. Archigenes, Galeno teste, undecim libros Epistolarum medicinalium scripsit. Et Themison, Paulo teste, decem. Consilia etiam à recetioribus uocata, non aliud certe sunt quàm epistolæ. Nemo autem legedis fortasse barbaris assuetus, mihi uitio det, si homo in Latio natus, latinus aliquando loqui uideor: rursus id ipsum si ubique non planè assequutus sum, uitio temporum excusandus uenio, quæ talia fuerunt, ut non potuerint bonæ artes disci, nisi à barbaris & libris & professoribus: quanquam sanè non latinam linguam, sed medicinam discere cupientibus hæc scripta sunt. Quod uero excudi hæc à typographis tulerim, non famæ aucupandæ gratia factum fuit, cum in his plus laboris à bonis cognoscendum, quàm ingenij scirem: ab alijs uituperium & risum, non laudem expectarem. Sed quia iam plerasque epistolas me incio, non sine multis erroribus publicatas uideram, ideo uetus meum institutum, quo nihil ad hunc modum euulgare statueram, sicut sæpe tecum cõmunicaueram, mutare coactus sum. Quod nec fecissem, nisi sperarem aliquos bonæ mentis iuuenes, ex harum lectione ad meliorem frugem excitandos. Seniores autem, si quis modo senior hæc legere non dedignabitur, hoc saltem ex harum lectione posse lucrari capere, ut sentiãt quod prouerbio dicitur: Nec omnia, nec omnibus, nec passim esse credenda. Quod autem à primo limine præfixo tuo nomine in publicum illas prodire si uerim, præter antiquam inter nos amicitiam, singularemque tuam eruditionem optimis moribus, quod hoc seculo rarum est, coniunctam, illud quoque in causa fuit, ut me cur sententiam mutarem, apud te excusarẽ, ac rationes quibus impulsus fuerim, tibi significarem. Vale. Ex Iaurino Pannoniæ superioris ciuitate, pridie Idus Sextiles, M. D. XVIII.

EPIST. II. Io. Mariæ Pacto. Castigatur aphorismus X I I. libri tertij.

40 Iraris Pacte, quod aphorismi duodecimi libri tertij Hippocratis, tot legantur interpretationes, quot fuerunt in latinam linguam interpretæ. In uulgata enim æditione legebatur: Si austrina hyems, & pluuiosa, ac trãquilla fuerit. Laurentianus, cuius interpretatio à multis etiam Theodoro Gazæ adscribitur, pro uoce trãquilla, tepida scripsit: Leonicensis, serena: quæ uerba non minus significato, quàm sono ipso uocis euariant. Tranquillus enim aër est, qui uentis: serenus, qui nubibus ac nebulis caret: tepidus, qui non impense aut calet, aut friget. Quid igitur, ais, sentiemus? aut cui ex tot traductionibus præ alijs potissimum inhærebimus? Mihi certe Pacte (ueritas amicitix & auctoritati præferatur) nulla earum probatur: tolerabilius tamen uidetur, ut tepida, quàm ut uel trãquilla, uel serena legatur. Nam si australis est hyems, quo

modo trāquilla: si pluuiosa, quomodo serena: Nisi forte quispiam dixerit, fieri posse, ut alijs atq; alijs diebus, imò uno eodemq; die, modo austri & pluuiæ ingruant, modo trāquillitas aut serenitas appareat. Sed uideant qui sic dicunt, quomodo consentanea Hippocrati & Galeno loquantur. Non enim est illis in hoc aphorismo sermo de ea mutatione quæ in una ex quatuor anni partibus, uel in uno die de una qualitate in aliam fit, ut de quibus superius, primo ac quarto aphorismo eiusdem libri differuerint: sed Galeno etiam ipso teste in expositione aphorismi, de uarietate quæ in temporibus contingit, hoc est, in una ex quatuor anni partibus inuicem succedentibus, dum uidelicet propriam non habent qualitatem, sed eius loco aliam: alioqui non australis & pluuiosa, sed inconstans ac uaga hyems diceretur, ut quæ minime sibi constaret: sed ex pluuiosa in serenam, ex australi in tranquillam laberetur. Quod uero nec tepidam legendum putem, facit Galeni autoritas, qui ab initio commentarij eius aphorismi statim ait: Econtrario se habet hæc temperatura, duobus in priori aphorismo dictis tēporibus: qualis enim prius in illo erat hyems, tale nunc est uer: qualeq; uer in illo, talis nunc hyems. Ver autem priore aphorismo, non magis tepidum, quàm serenum aut trāquillum dicebatur, sed australe tantummodo & pluuiosum: ergo & hyems in hoc aphorismo austrina tantum & pluuiosa intelligenda est. Idem quoque colligitur in expositione aphorismi decimertij, ubi loquens de eisdem constitutionibus, quæ scilicet undecimo & duodecimo aphorismo supponuntur, nihil addit huic hyemi ultra pluuialem & australem. Ait enim: Post duas præscriptas constitutiones, unam quidem, in qua hyemem borealem & siccam esse uult, uer pluuiosum & australe: aliam in qua contrarium, pluuialem & australem hyemem, uer siccum & boreale. & reliqua quæ sequuntur. Quæ cum sint de Hippocrate dicta, in libro de aëre & locis inscripto, relinquuntur, neque ipsum Hippocratem uocem *δυσία* addidisse, quod etiam legentibus manifeste apparet. Sed & nostram hanc sententiam confirmat Aristoteles, nono problemate primæ sectionis, ubi causam eorum perquirat, quæ in hoc aphorismo ab Hippocrate dicta sunt: non enim aliud & ipse huic hyemi epitheton apponit, quàm pluuialis & austrini. Celsus quoque bonus Hippocratis interpret, lib. 2. cap. 2. sic ad uerbum hunc aphorismum interpretatur: Si austri pluuiæq; hyemem occupauerint, uer autem frigidum & siccum est, grauidæ quidem sceminae quibus tum adest partus, abortu periclitantur: hæc uero quæ gignunt, imbecillos uixq; uitales ædunt: cæteros lippitudo arida, & si seniores sunt, grauedines atque destillationes male habent. Fides demum græci codicis non parum me confirmat, qui ab exemplari Demetrii Chalcondylis uiri doctissimi & integerrimi transsumptus est: in quo sic scribitur: *ἢν δὲ νόλιος ὁ χειμὼν καὶ ἐπομβρὸς γίνηται.* & reliqua. Vbi patet duo tantum, nec plura epitheta, scilicet australis & pluuiosæ hyemi esse apposita. Verum quid aliunde testimonia mendicamus: cum Galenus ipse Hippocratis primum Epidemiarum librum enarrans, hunc aphorismum, uti nunc recitauimus, afferat, nulla adiecta uocula, per quam uel tranquillum, uel serenum, uel tepidum, possit intelligi. Sed unde, inquires, moti sunt interpretes, uiri & utraque lingua eruditissimi, & medicinæ peritissimi, ut uerbum superadderent, quod Hippocrates non dixerat: Id ego euenisse reor propterea, quod in codicem inciderint, in quo additum erat *καὶ δυσία*: nam & nos in quodam exemplari talem animaduertimus scripturam: uidentur tamen illi non *δυσία*, sed amoto *ε* elemento à secunda syllaba, *δυσία* legisse, quæ uox Polluci Ponti malaciam, Aristoteli in Problematis modo serenum, modo tranquillum significat. Qua etiam usus est idem Hippocrates secundo Epidemiarum libro sic scribens: *Ἐς ὠρὶνθον περὶ ἡλίου τρύπας ὀλίγον τὰς τρύπας ἡλθον, ἐγγόνει δὲ ὁ χειμὼν δυσία νόλιος.* Neutram tamen nos (ut supra patuit) earum lectionum probamus, sed uel abradendum illud uerbum putamus,

tamus, ueluti supposititium, uel legendum utrobique *ἄλιον*, penultima circumflexa, quæ uox humidum significat: uel *ἄλιον*, quæ procellosum. Vtrunque enim significatum sensui Hippocratico optime quadrat: non *ἄλιον*, cuius utrunque significatum cum altero prius dictorum uerborum (ut ostendimus) necessariò pugnat. Legitur & *ἄλιον* in antiquo quodam exemplari Romanæ bibliothecæ, ut mihi retulit Ioannes Heymus in Vienna superioris Pannoniæ inclyta ciuitate, iuuenis græce & latine non mediocriter eruditus. Sed & proximis diebus Cælius noster uir undequaque doctissimus, in antiquo satis codice eandem sententiam & lectionem mihi monstrauit. Priorem tamen non propterea relinquo sententiam, ceu Galeño & Hippocrati ipsi magis congruam, utpote ut uerbum illud penitus ex hoc aphorismo deleatur. Porrò in alio codice opera Hippocratis continente, *ἄλιον* legitur. Quid uero legerit Caluus, nescio, sed tulit tepida, quemadmodum Laurentianus. Meam autem iam tenes Pacte sententiam, quam si minus probaueris, meque temeritatis accusaueris, culpam in te reijciam, qui arbitrum me inter tam celebres uiros esse uoluisti. Vale.

EPIST. III. Hippolyto Rufo. Quid sit
Eruilia, & an bonis alimentis
connumeranda.

20

R tam esse ais proximis diebus controuersiam inter te, aliumque perculebrem medicum, quod tu uidelicet, comunem sequutus sententiam, cuida prope genu uulnerato, esum eius leguminis prohibueris, quod eruiliam etiam uulgo uocant: ille contra ceu rem bonam, atque non modo uulnerato illi, sed & alijs plerisque agrotantibus congruentem laudauerit: quarisque propterea in hoc sententiam nostram. Ego uero, non quia tanti me faciam, ut de uestris discordijs iudicium ferre uel possim, uel debeam, sed ut tibi morem geram, scribam quid sentio: atque hoc ordine ostendam in primis, id quod nos eruiliam uocamus, non esse id legumen, quod Arabes, uel potius libri ex Arabico in latinam linguam quomodolibet uersi, mes, uel almes, uel meise uocant, neque id quod almelic, quorum utrunque præclarus ille uir (ut dicis) & primum recentiorum turba existimauit. Deinde, esto quod id esset, uulnerato tamen illi inutilem fuisse. Demum, ne id mihi crimen impingatur, quod scio nonnullos *ἐλλυομάστιγας* solere nobis impingere, quod scilicet dicamus quid res non sit, nunquam uero quid sit, aperiam, quo nomine hoc legumen uocatum ab antiquis putem: ex quo & illud constabit quod principaliter in controuersiam uenit, eruiliam uidelicet ipsam, non esse bonis alimentis connumerandam. Primum non est difficile uidere legenti Serapionem cap. 116. granum id quod mes appellat, oculum habere dicentem, cum pupilla nigriore, herbamque eius esse phaseli. Euidencia enim ipsa rei ostendit, eruiliam oculum non habere: uel si quid habet, quod oculus a defendente proprium dogma forte dici possit, id omnino nigriore pupilla non constare. Quantum uero phaseli herba, ab ea quæ eruilia, distet, ex utriusque aspectu quiuis potest ediscere. Si quis tamen uisui non credit, gustum consulat. Scribunt siquidem Auicenna & Isaac, in cortice mes esse ponticitatem. Ita enim ipsi appellant eum saporem, quem Græci *στυφνόν*, nostri acerbum nuncupant: qui quidem est sapor linguam uehementer astringens & ueluti ligans, qualem glandes maxime præ se ferunt. Tam alienus est autem hic sapor ab eruilia, quam ipsa a glandibus. Rursus mes est idem quod pisum (ut infra probabo) sed pisa non sunt eruilia nostra. Scribit enim Plinius libro duodecimo, pisa habere angulos, ut cicercula, quos in eruilia certe nostra non uidemus. Libro quoque decimo octauo, de

Ponticitas qui
sapor.

eruilia & pifum ceu rebus diuersis ait, quod folio constant longiore. Et Theophrastus pifum multifolium esse dicit, terrenum, amplum, adeoq; uagum, ut locum totum impleat, etiam si amplo interuallo sit positum: quæ nostræ eruilia minime quadrat. Liquet ergo, quod eruilia non sit mes. Quod uero non sit id quod Arabes uocant almelic, non alio quam Auicennæ ipsius testimonio probandum: is enim cap. 353. secundi libri, ex sententia propria asserit, almelic esse erbum, ut ibi legitur. Quod uero erbum, de quo ibi Auicenna (orobon Græci appellant) nos eruum, tam sit ab eruilia nostra, quam mes Auicennæ diuersum, adeo clarum est, ut probatione non egeat: iumentorum enim potius quam hominum cibus est eruum, eruilia homines libentissime uescuntur. Hoc igitur ceu notum relinquentes, id potius aggrediamur, quod secundo loco proposuimus, probantes rem quam mes Auicenna nuncupauit, maxime dum recens est (hæc enim in cōtrouersiam uenit) non esse cibum uulnerato in neruis congruentem: quod ita colligimus. Ratio uictus sicciior & pauca superflua dimittens, in omnibus uulneribus, & potissimum neruorum, instituenta est. Sed Galeno teste, primo alimentorum libro, capite de faba, omnibus fructibus qui uirides comeduntur, antequam maturentur, & exiccantur, hoc commune est, ut alimentum humidius, & multis redundans superfluitatibus præstent: igitur quicquid sit mes Auicennæ (legumen enim certe est) non potest uulnerato, recens & immatura, qualis tunc erat, conuenire. Præterea constat conferenti quæ dicuntur à Serapione, capite de mes, ex sententia Galeni, cum uerbis eiusdem Galeni in 20 lib. alimentorum, mes Arabum esse pifum Græcorum. Quod cum simile secundum totam substantiam fabis, rei non bonæ scribat Galenus, nisi quod minus inflat, & non abstergit, uidetur tanto minus quam fabæ in casu nostro conferre, quanto magis tergendæ uirtute priuatæ est. Parum enim ex minori illa inflatione fabis præstat. Præterea cibi qui non conueniunt sanis, minus conueniunt ægrotis, quatenus cibi sunt: sed nulla legumina quatenus cibi rationem subeunt, sunt sanis cōducencia, ex Auicennæ sententia, capite de eo quod comeditur & bibitur: ergo nec ægrotis. Scripsit etiam Galenus primo libro de uictu morborum acutorum, ab idiotis etiam ipsis frumentacea omnia (nomine frumenti ad legumina extenso) respui in acutis morbis, præter panem, alicam, & ptisanam. At si mihi opponas Auicennam 30 Serapionemq; dicentes, quod mes sit boni succi: iterum Auicennam quibusdam in locis libri sui, cibum ex mes ægrotantibus exhibentem: dicam, non de uiridi & immaturo, sed de sicco ac plenè maturo fuisse loquutos. Alioqui, ut res boni succi sit, non statim sequitur, quod sit bonus cibus, cum possit & qualitate, & concoctionis duritie, & obstructione, alia uel ratione multifariam obesse. Bonus enim cibus multa desiderat: quorum unum si desit, bonus esse non potest. Sed & lib. 4. de uictu morborum acutorum, legumina uniuersa ceu suam singula malignitatem habentia, penitus à confortio bonorum ciborum eliminantur: cui sententiæ Celsus, alioqui Hippocratis æmulator, libro secundo suæ medicinæ apertissime subscribit. Notum quoq; & illud ex Epidemiarum libro, quàm male his successerit, qui in Ae 40 no legumina esitarunt: quod etiam Galenus repetit in Aphorismis. Quicquid igitur mes Arabum sit, & quicquid de eo scripserint Arabes, usum eius, præsertim recentis, in uulnere neruorū melioribus autoribus innitens non probauerim. Quoniam uero nomine hæc res ab antiquis censeatur, quam eruiliam Plinij uoce nonnulli, uel parum ab ea (ut fieri assolet) deflectendo, rouiliam uocant, pifarelos Veneti, rodionos alij, hoc operosius est ualde iudicare. Si enim uix possunt illa agnosci, quæ ab antiquis summa arte effigiata, & ueluti sub oculos posita sunt: quanto laboriosius fuerit legumina agnoscere, quorum illi uel nomina tantum, uel naturam, non quali forma constarent, ostenderunt: præsertim nostro auro, quo simul cum nominibus, multarum rerum cognitio interijt. Adde quod & Galenus ipse ambigere in his

Victus ratio uulneratis conueniens.

his uidetur, anxie & scrupulose nonnulla eorum peruestigans, & dubitanti demum quam decernenti similior. Quod non alia ex causa puto accidisse, nisi quod antiqui in eis describendis fuere negligentiores, quæ in propatulo & assiduo hominum usu esse cognoscebant. Quod & Plinius quodam loco animaduertit. Sunt tamen duo tria uel quæ me mouent, ut credam eruiliam hanc nostram esse id, quod Theophrastus & Diocles dolichon uocauerunt, & Galeni tempore phaseolus, uel lobus dicebatur, & à Theodoro siliqua appellatur: quanquam (si à tanto uiro dissentire licet) siliqua existimanda est aliud legumen iuxta Latinos autores. Quod uero præter nomen ipsum, quod nulli alterius leguminis nomini magis quadrat, præcipue me mouet, est id quod de dolichis scripsit Theophr. 8. de hist. plantarum libro: Quod si iuxta longum lignum quis eos affigat, ascendunt & frugiferi fiunt: si non, mali & uermiculosi redduntur. His si addideris Galenum dicentem, dolichos in hortis conseri, excrementa alui excutere, & uix ob redundantem humiditatem conseruari posse: uidebis profectò huius dolichi proprietates adeò huic nostræ eruiliæ congruere, ut nulli alteri legumini magis. Adde quoque, si placet, & aliud dolichorum proprium ex eodem Theophrasto, & Galeno, secundo lib. de alimentis sumptum, quod scilicet ipsorum solorum, dum recentes sunt, simul cum seminibus siliquæ quoque mandentur: ratione cuius proprietatis appellari eos lobos scribit Theophrastus, & post eum Aëtius. Eruiliæ autem solius inter legumina edî ab hominibus siliquas simul cum semine, nemo est qui nesciat: cum & crudæ aliquando ab ociosis, & coctæ à nobilibus, confecto præsertim ex eis delicato quodam pulmento, libentissime mandantur, aliorum leguminum siliquis in cibum iumentorum proiectis. Nolim tamen quenquam mihi de uerbo calumniam facere, quod dolichon dixerim Galeni temporibus fuisse nuncupatum phaseolum, qui sit aliud ab eruiliâ: dicimus enim, Galenum sequuti, aliud esse legumen quod phaselus, aliud quod phaseolus, uel phasiolus dicitur: & phaseolum esse idem dolicho, ut Paulus post Galenum confirmauit: phaselum esse, qui nunc uulgò phaseolus, quem & Virgilius uilem nuncupauit. Quod si animaduertisset Serapio, sub lubiæ nomine, quod certe à lobo græca uoce deflexum est, phaselos cum phaseolis, id est eruiliâ, minime confudisset. Quod & hi quoque peccarunt, qui nostro tempore Dioscoridem interpretati sunt. Ex quo uidere licet, quantum ad res ipsas probè internoscendas conducatur nomina intelligentiâ, quam tamen nonnulli hoc tempore penitus aspernantur. Si igitur (ut probauimus) eruiliæ sunt dolichi, quis ambigat malas esse: cum scribat Galenus, dolichos multum esse fabis deteriores, quæ dubio procul malis cibarijs connumerantur. Hoc autem fuit id, cuius gratia uniuersa hæc scripsimus: quod simul cum alijs ab initio propositis cum absoluerimus, finem iam epistolæ faciamus. Vale, & si quid adhuc, uel in hac ipsa quæstione, uel in alia quauis medica re ambigis, non te pigeat interrogare: nam me non pigebit (ut tibi morem geram) pro uiribus laborare.

Phaselus, aliud à phascolo.

40

EPIST. IIII. P. Crinito Florentino,
de Manna.

Um heri uesperipost ægrotorum uisitaciones ad seplasiarium quendam de more diuertissem, accedit repente Florianus meus, & bonarum literarum & doctorum hominum studiosissimus, manu gerens forma enchiridij libellum. Ego sititor alioqui rerum nouarum, percunctor quid rei, undeque acceperit. Ait dialogum esse de sculptura, & emisse ex quodam bibliopola (tabernaculum indicat) qui illum simul cum nonnullis libris Florentiæ formis excussis uenales haberet, inter quos receset Criniti nescio quid. Audito Criniti mei nomine, statim aduolo, magnaque cum uoluptate librum tuum de honesta disciplina reuoluo,

capita percurro, uniuersa deuoro potius quàm lego. Deus bone, quæ copia, quæ uarietas, quàm multiplex lectio, quæ obseruationes, quàm pura castaq; narratio. Agnosco in his Criniti uiuax illud ingenium, profundam memoriã, acre iudicium: in mentem subeunt nostræ illæ propter Arni ripas deambulationes: crescit ardor (quoniam aliter non licet) uel in ipsis tuis cõmentationibus te audiendi uidentiq;. **Librum** igitur domum mecum porto, occipio legere cunctatius, modo hoc, modo illud caput: tandem, nescio quo modo, septimum caput libri ultimi offendo. Accensus nouitate tituli, magna attentione legere incipio: uideo inscios, improbos, ignaros uocari medicos, qui mannam, cuius nunc cõmunis usus, ante Galeni tempora ignotam Italiæ affirmant. Doleo hic simul & gaudeo. Doleo quidem, me in 10 eorum numero hæctenus extitisse, quos uideo proteri à te, & flocciferi. Gaudeo ignorantia nebulam per te mihi abstergi. Non enim ex his sum, qui sibi placendo malunt errare, quàm alterius cedendo ingenio resipiscere. Pergo legere, audioq;, Tiberio imperante mannae usum à medicis probatum, licet alio nomine eam appellarint. Probari hoc magna animi propensione expetens, uniuersum caput perlego: eo tamen lecto, non minus ac antea probationes desidero. Siquidem quæ abs te ad huius rei probationem afferuntur (amico uera loquenti ignosce) mihi haudquaquam satisfaciunt. Nam Celsus tuæ sententiæ adstipulari (ut dicis) minime uideatur. Lectionem ego in primis deprauatam, ut alibi plerunque, ita eo loco puto: scribendumq; rhus, uoce quidem græca, sed quæ, ut inquit Plinius, latinum no- 20 men non habet, significatq; eum fructum, quem Arabes & uulgus nunc medicorum sumac dicunt, olim obsonijs & pellibus, nunc medicinæ seruientem: de quo & Theophrastus libro tertio de historijs plantarum, & Dioscorides libro primo, & Galenus octauo, & Plinius libro 24. abunde scripserunt: aitq; Plinius quod ulceribus medetur manantibus cum melle: quæ ferè sunt uerba Celsi per te recitata. Galenus quoque *αὐτὸ βαλλουμνία* scribens, Syriacum eum nuncupat. Sed sit uera & genuina illa lectio, certe nullus in differendi arte uel mediocriter eruditus, ex ea id affirmabit sequi, quod tu contendis, rorem scilicet Syriacum eo loco oportere intelligi, quem Hebræorum monumenta, & recentiores medici, mannam uocant. Nihil enim uetat uel aliam quamuis rem, uel ipsum rhoun intelligi, præsertim cum 30 in libris recentiorum medicorum pro rho, legatur aliquando ros Syriacus, sicut & apud Columellam & Palladium. Nec manna intelligi apud Celsum possit, nisi inscitia rei medicæ Celsus ipse notetur. Quæ enim uis mannae huic nostræ, ut mala oris ulcera, de quibus inibi scribit, per eam sanescant: aut quod cum amaris nuciabus consortium? Quanto igitur melius, peccatum unius elementi in librarium reijcere, rhuncq; ipsum, rem à Galeno & cæteris in stomaticis pharmacis summe colaudatam, uel legere, uel intelligere, quàm Celsum ipsum facere, alijs autoribus, rationiq;, ac sibimet, parum consentanea affirmare? Dioscorides quoque in suo illo ad Arium *πρὸς ὑλῆς ἰατρικῆς* libro, tam nominat eam qua de quaestio est mannam, quàm meam hanc quam nũc scribo, epistolam: sed eo ipso quem tu affers loco, hoc 40 est cap. 84. de manna thuris, non de manna hac recentiorum scribit: quod profectò adeò est clarum Dioscoridem ipsum legenti, ut mirari satis non possim, te, quem oculatissimum semper agnouì, in tanta luce caligasse. Scribit enim cap. 82. *πρὸς λιβάου*, altero, id est 83. *πρὸς φλοιῶν λιβάου*, deinceps uero 84. *πρὸς μαύνης λιβάου*, in hunc modum: *μαύνα δὲ λιβάου, δοκιμὸς ἔστιν ἢ λουκὴ ὅ καθαρά, ἔχουσα*. Et paucis interiectis: *μίσγεται δὲ ἄλλοις δολιζόντες, ῥιτίνῳ πιτνίνῳ σεσημνῶνι, καὶ γύμνῳ*. Quæ ferè sunt uerbum ex uerbo quæ per te allata sunt, ex eius sententiã. E quibus non aliam mannam quàm thuris eum intellexisse nullus dubitabit, qui sciat idem esse apud Græcos *λιβανου* seu *λιβανώπου*, quod apud nos thus. Videatq; post hoc cap. 85. in quo de thuris fuligine tractatur, ita ut quatuor capitibus uniuersa thuris materia absoluat. Sed

Celsi locus
emendatur.
Sumac, ros
Syriacus.

Sed & Gal
de ea in li
cimonem
plerumq;
aduersu
que interme
dem thuris
uulgarem
tius arguere
neque Dios
re mihi uide
quam man
nus in ag
uores dicit
mam factu
ro, non ha
hæc, quæ
quædam
tam ab
to gnabit

perter am
modice cal
te, nihil h
miam q
erit, h
dine cal
niat, u
examine
pulo (o h
40. Suuozar
ta non car
re cognosco
pat Galeni
uirtu uerit, n
re, non tam
necnda enim
hæc, quæ
tam, ut y
se si uerit
hæc, quæ

Sed & Galenus qui nullibi hanc uulgarem mannam sub hac uoce nominauit, licet de ea in lib. de alimentis, cap. de melle, aliquid tetigerit, cum alibi pluries, tum decimo tertio libro *περὶ θορακικῆς μεθόδου*, mannae libani mentionem habet, impleri ea docens suppuratos tumores post sectionem, quam & definit *ἀπόσεισμα λιβανώτου*. Demum quam Orpheus inter thymiamata (ut scribis) refert, quis utraque internoscens, non potius credat esse excibrationem & puluisculum quendam thuris, ad suffimēta idonei, & quem adoleri aris uetustissimum sit, quàm hanc uulgarem quæ penitus inodora, suffiriq; contumax ac inepta, & quæ in usus potius ægrotorum quàm sacrificia deorum uenire consueuerit? Neq; igitur Celsus, 10 neque Dioscorides, uerum neque Orpheus, quorum testimonio niteris, id probare mihi uidentur quod contendis, Tiberio scilicet Cæsare imperāte, mannam hanc, quam nunc passim ad aluum nobilium (preciosa enim res est) leniendam exhibemus, in agnitione & usu fuisse medicorum. Quare si quas habes huius rei euidentiores demonstrationes, eas scribere ne pigeat, simul Manardo tuo rem gratissimam facturum, simulq; ueritati patrocinatorum: nisi enim fortiores rationes uidero, non sum ab Auerroë Cordubensi recessurus, qui mannam hanc inter ea reposuit, quæ post Galenum in usum uenerunt medicorum. Nisi fortè quispiam antiquitati fauens, mel syluestre, ut Sudas, uel mel roris aut aëris, ut Galenus, uocatum ab antiquis contendat, cui nec nos magnopere (ut aliàs ostendimus) repugnabimus. 20 Vale.

EPIST. V. Pacto medico Mantuano, de temperatura Populi, & medicaminis ex ea parati.

Quæris quid sentiam de myracopi, quod populeum unguentum uocant, temperatura, cuius apud officinas communis est usus: quoniam apud uos disceptatio orta sit, alijs calidum, alijs frigidum affirmantibus. Scribam quid sentio, istud in primis præfatus. Ambiguitatis causam me putare, quoniam de Populo ipsa, rationibus infra dicendis, 30 pariter ambigatur. Nam si fructus illi populei, quos oculos uocant, uel frigidi, uel modice calidi statuuntur, & pro papauere rubro, hoc est, ut multi putant, anemone, calida herba, ut corrupti habent codices, nigrum legatur, non erit ita frigidus medicus, qui frigidum non affirmet. At si Galeni communem traductionem, Petriq; Aponensis in suo Conciliatore autoritatem sequuti, Populum in tertio ordine calidorum locauerimus, res profectò digna erit, quæ in controuersiam ueniat, utpote uel supputatione calidorum frigidorumq; & exacto utrorumque examine, uel experimento rationi innixo, decidenda. Sed misso in præsentis scrupuloso hoc scrutinio, quod quisque Alchindum, uel Auerroën, uel Gentilem, & 40 Sauonarollam, uel Maiolum tuum sequutus, modo mediocri supputandi peritia non careat, cum stylo & abaco experiri potest. Illud potius quod te desiderare cognosco, quæ scilicet sit Populi temperatura, absoluere enitar. Vulgata igitur Galeni interpretatio, calidum in tertio ordine statuit: græca lectio, in primo: ultra uerior, non facile est iudicare. Siquidem non uideo, dicet quispiam, cur hac in re, non tam Græcus quàm Latinus, uel Arabs librarius potuerit hallucinari (reijcienda enim culpa potius in scriptorem quàm in interpretem) cum non possit qui interpretandi munere quomodocunque fungitur, ad eò expers esse literarum, ut γ literam quæ tertium, ab α , quæ primum denotat, non internoscatur: aut si non per notas, sed per dictiones suas numeri exprimantur, quid *πρώτου*, & quid *τρίτου* latine significant, non intelligat: alioqui necesse fuerat, eum simili

errore alijs in locis semper lapsum esse. Augent suspicionem erroris græcorum ex-
 emplarum, Oribasius græcus & ipse medicus: tum Serapion & Auicenna, ma-
 gni uterque nominis inter Arabas, quorum ille in prima parte suæ aggregationis,
 medicinis in tertio ordine calefacientibus haurum romi (sic enim ipse Populum ni-
 gram uocat) connumerauit. Capite quoque 276. secundæ partis, idem uerbis Ga-
 leni confirmauit. Intelligere autem ipsum per haurum romi Populum nigram, hoc
 est, eam quæ græce αἴγερθ dicitur, uerba Galeni & Dioscoridis quæ recitat, palam
 ostendunt. Sed Oribasius in lib. 2. ad Eunapium, & lib. 15. ad Iulianum Cæsarem,
 inter calida tertij ordinis computauit. Auicenna autem cap. 344. secundi libri, sub
 nomine Hauri romani, & 510. sub nomine Nucis romanæ, de eadem scribens, ait, 10
 quod calefacit uehementer in tertio. Quanquã nescio si ulla in re tam uariis, tamq̃
 parum sibi constans fuit. Nam præter loca superius allata, bis quoq̃ de eisdem re-
 bus non eadem scripsit. Capite enim 311. sub nomine Hauri, confundit ea quæ de
 alba & nigra Populo à Galeno & Dioscoride diuersis capitibus scribuntur: dicitq̃
 haurum æquale, & ad paucam declinare siccitatem, nec esse uehementis caliditatis.
 Capite 374. dicit, Carabe (quod quidem ipsemet cap. 351. scripserat esse gummi hau-
 ri romani) esse calidum parumper: & in libello de Viribus cordis, quod est calidum
 in primo gradu, quod tamen gummi cap. 344. dixerat calidissimum. Verum disso-
 nantia hæc, tametsi ei deroget, ceu parum idoneo testi, in ea tamen parte, quæ Ori-
 basio, Serapioni, & Galeni uulgatæ translationi conformis est, quoniam testes tres 20
 habet secum sentientes, eius testimonium penitus reiiciendum non uidetur. Quid
 igitur iudicandum? An uni scripturæ magis credendum, quia græca est, quam duo-
 bus, & quidem celebratis medicis? Profectò uereor, ne si pro Græco in hac lite stete-
 rimus, ab amicis qui nos de græcitate insimulant, iure meritò derideamur. Sed age
 examinemus, an Græco idoneus aliquis testis subscribat. Inuenio quidem multos
 Arabes à Serapione recitatos in cap. 176. quorum unus temperatæ caliditatis cum
 pauca frigiditate, alij frigidam, sicut & Haliabas, affirmant. Verum cum de succino
 loqui uideantur, quod ipsi crabe, uel carabe uocant, & quod falsò gummi Populi
 rentur, fabuloso scilicet errore, à Plinio & à re ipsa iamdiu exploso, parum dignos
 se monstrant quibus credatur. Consulendus igitur naturæ codex, cui refragari nec 30
 possumus, nec debemus: hoc est, Populus ipsa, quam utiq̃ non necesse est nos, qui
 propter Eridani ripas degimus, à longinquo petere. Sed certe naturæ hic liber, mo-
 do scias legere, ostendet, ad tantum caliditatis gradum hanc arborem nõ extolli, ut
 inter medicinas tertij ordinis debeat collocari. Nam quis rogo sapor, quis odor, quæ
 demum qualitas, tam præcellentis eam monstrat caloris? Neq̃ enim multum odo-
 rata, neque eximio aliquo sapore prædita, sed dum gustatur, primo quidem modi-
 ce astringit, postea amaritudinem quandam subobscuram inuehit, olfacienti quid
 non insuaue, uerum exiguum id omnino repræsentat. Si quis uero uia regia, quam
 Galenus monstrauit, incedens, experiri eam in corporibus temperatis, distempera-
 tis, agrisq̃ uoluerit, calefacientem non ualde inueniet. Paulus præterea Aegineta 40
 Galeni simia, calefacere eam scribit in primo ordine: cui Constantinus quoque mo-
 nachus consentit. Volunt leges, eum qui semel malus fuerit, semper eodem in ge-
 nere esse præsumendum malum: sed Arabica illa Galeni æditio, non semel tantum,
 sed ferè singulo quoq̃ capite multifariam labitur: unde fit, ut exigua illi fides sit tri-
 buenda. Numerauit ego eadem pagina, qua de Populo scribitur, errores plusquam
 quinquaginta: inter quos capite de Lolio, quod Populum proxime præcedit, pro
 tertio ordine primus scribitur: ut minus mirandum sit in Populo pro primo scribi
 tertium: quod certe uidere poterat is medicus, qui ea Galeni uolumina castigauit,
 quæ sunt secundo loco formis excusa, nisi omnino cæcus fuisset: cum Galenus ab
 initio capitis dicat, lolium esse calidius iride, & proximum medicinis acutis in calore
 & sicci

& siccitate. Mitto, quod in calce libri sexti deest pars capituli, ubi de gingibere agitur. Et deinceps capita uigintitria. Vide igitur quàm temere, ne dicam impudenter, bonus ille corruptor potius quàm corrector, manes Galeni sibi apparuisse confinxerit, & castigatum uolumen obtulisse. Et ne me etiam putes hæc fingere, subscribam capita quæ defunt. Ea sunt huiusmodi: De zytho, fermento, mentha, hedyfaro, hemerocalo, hemionitide, herigero, eryngio, thalietro, thapsia, lupino domestico & syluestri, thlaspe, lactuca, thymis, idæa radice, uisco, uiola, cauda equina, equino fœniculo, isatide, isopyro, salice. Quis igitur græcæ lectioni non magis accedat, non tot errandi discriminibus subiectæ, quot communis illa, quæ ex græca ad

10 Arabicam, ab Arabica ad nostram linguam peruenit: eoque seculo quo latinæ & græcæ literæ pessum ierant. Quæ etiam græca lectio Paulum medicum grauissimum, & Constantinum non usquequaq; aspernabilem, consentientes habet. Adde, si placet, & græcum (quisquis ille fuerit) qui multorum capitulum libri de simplicibus medicinis Galeni, summas collegit. Et Auicennam quoque ipsum cap. 351. ubi seriosius quàm alijs locis de hac arbore scripsit. Quod uero alibi calidum in tertio ordine dixerit, ex eadem puto radice natum, ex qua & Serapionis, & communis traductionis, & Oribasij litera pullulauit, ex uitioso uidelicet græco exemplari. Nam ipsa rei experientia cæteris omnibus antestans, græcæ lectionis ueritatem confirmat. Si ergo populnei fructus primum ordinem in calore non transcendunt, certe

20 populeum myracopum frigidum iudicandum est, in quo præter Populi fructus & adipem, modice calida, reliqua omnia sint frigida, & bona eorum pars ad supremos usque ordines attollitur. Neque his in hac parte accesserim, qui non ægeri, hoc est, nigrae & communis Populi fructus, recipi in hoc unguento iubent, quoniam sit calida: sed leuces, hoc est, albæ, quam uulgò apud nos uoce parum, ut sit, mutata, albaram uocant, ad frigidum inclinantis. Ego enim leucem quoque ipsam calidam potius quàm frigidam puto, scribente de ea Galeno lib. 6. de simplici medicina, quod mixtæ est aliquo modo temperaturæ, ex aquea tepida, & terrestri tenuata substantia, & quod abstersiuæ uirtutis est particeps: quam ipse quinto tractatu eiusdem libri de simplicibus medicamentis, à calido fieri docuerat: & lib. de medicinis

30 secundum loca patientia, secundo, ei uim discutiendi adscribit. Inuenio etiam apud Galenum & Paulum acopon *σταυρίρον*, hoc est, per populum: *σταλόκεις* legisse non memini. Hæc sunt quæ de uestra controuersia mihi alioqui (ut nosti) occupato in præsentia occurrere. Quæ si tibi satisfecerint, gratias age luci ueræ, quæ

40 non
 citem meam radio suæ uirtutis illustrarit: si minus, imbecillitati meæ adscribito,
 non uoluntati,
 Vale.